

ความเป็นมาของโครงการ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ เป็นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๒๕ กับหม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ จักรพันธ์ องคมนตรี นายสุนทร เรืองเล็ก อธิบดีกรมชลประทานและนายเล็ก จินดาสงวน ผู้ช่วยอธิบดีกรม-ชลประทาน สรุปความได้ว่า

ให้พิจารณาวางแผนโครงการจัดหาน้ำสนับสนุนโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานตามพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ทดลองงานพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จ อันได้แก่ การพัฒนาป่าไม้ การเกษตรต่าง ๆ ตามความเหมาะสม รวมทั้งการดำเนินงานด้านเกษตร อุตสาหกรรม สำหรับเป็นตัวอย่าง ให้ราษฎรนำไปปฏิบัติในพื้นที่ตนเองได้ อันจะนำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ต่อไป โดยพิจารณา

โครงการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยตาดไฮใหญ่ เพื่อจัดหาน้ำสนับสนุนศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ พื้นที่ ๑,๘๐๐ ไร่ ให้สามารถส่งน้ำใช้ในการศึกษา และทดลองได้ตลอดปี

หลังจากนั้น วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๒๕ นายสุเมธ ตันติเวชกุล ผู้อำนวยการสำนักงานคณะกรรมการพิเศษ เพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ในขณะนั้น พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ได้ประชุมและเข้าสำรวจพื้นที่ในเขตส่งน้ำโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยตาดไฮ เพื่อศึกษาการจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ร่วมกับคณะของหน่วยงานราชการต่าง ๆ ประกอบด้วย นายเล็ก จินดาสงวน ผู้ช่วยอธิบดีกรมชลประทาน ผู้แทนกรมป่าไม้ ผู้แทนกรมพัฒนาที่ดิน และผู้แทนกรมที่ดิน ได้ร่วมกันจัดทำรายงานเบื้องต้นเกี่ยวกับศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ทูลเกล้าถวาย โดยแบ่งพื้นที่ดำเนินงานโครงการออกเป็น ๒ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เนื้อที่ประมาณ ๖๐๐ ไร่จะได้รับน้ำจากคลองสายใหญ่ ฝั่งขวาของอ่างเก็บน้ำห้วยตาดไฮ

ส่วนที่ ๒ เนื้อที่ประมาณ ๑,๒๐๐ ไร่ ในเขตพื้นที่โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยตาดไฮใหญ่

สภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้เบญจพรรณ โดยมีพื้นที่ประมาณ ๑๐๐ ไร่

อยู่ในเขตพื้นที่จัดสรรของกรมพัฒนาที่ดิน ประมาณ ๑,๑๐๐ ไร่ อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าภูอ้อมข้าวและป่าภูเพ็กเมื่อนำรายงานเบื้องต้นโครงการจัดหาน้ำ สนับสนุน ศูนย์ฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๒๕ และได้พระราชทาน กระแสพระราชดำรัสว่า ตรง

ตามพระราชประสงค์แล้ว

ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๒๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จทอดพระเนตรตรวจสภาพพื้นที่บริเวณ บ้านนงเกล้า และเสด็จพระราชดำเนินเข้าไปถึงพื้นที่บริเวณที่จะก่อสร้างอ่างเก็บน้ำตาดไฮใหญ่ ทรงเห็นว่า สภาพพื้นที่เดิมเป็นป่าโปร่ง หากแต่มีราษฎรเข้าไปเพื่อใช้ทำฟืน และอาศัยพื้นที่สำหรับการเกษตรกรรม ตลอดจนป่าไม้ที่อยู่เหนือพื้นที่ถูกทำลายไปมาก จึงทำให้ไม่มีน้ำในหน้าแล้ง อีกทั้งจะมีน้ำไหลแรงในหน้าฝน ทำให้มีการชะล้าง (Erosion) และ ผิวดิน (Top Soil) บางลง รวมทั้งชั้นเกลือที่อยู่ข้างใต้จะขึ้นเป็นหย่อม ๆ ประกอบกับทรงศึกษาสภาพพื้นที่และปัญหาของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และทรงเห็นว่า ภาคอีสานเป็นภาคที่มีสภาพภูมิ-ประเทศและทรัพยากร ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ที่แตกต่างไปจากภาคอื่น จึงควรจะมีการศึกษาถึงสภาพปัญหา สภาพท้องถิ่น หรือ วิถีชีวิตของราษฎร เพื่อจัดหารูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสมกับภาคอีสาน โดยคำนึงถึงความผาสุกสอดคล้องระหว่างสภาพภูมิศาสตร์ อันได้แก่ ทรัพยากรในท้องถิ่น และสภาพทางภูมิสังคม อันได้แก่ ประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระราชทานพระราชดำริ ให้พิจารณานำน้ำจากอ่างเก็บน้ำตาดไฮใหญ่มาสนับสนุนพื้นที่การเกษตรบริเวณบ้านนงเกล้า และทรงคัดเลือกพื้นที่ที่จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ณ บริเวณบ้านนงเกล้า ตำบลห้วยยาง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ด้วยพระองค์เอง เพื่อเป็นพื้นที่ตัวแทนของภูมิภาคทั้งหมด ด้วยพื้นที่มีลักษณะสภาพธรรมชาติแวดล้อม และวงจรทางชีวภาพที่คล้ายคลึงกับภูมิภาคโดยทั่วไปของภาคอีสาน

ดังนั้น ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ จึงถือกำเนิดขึ้นเพื่อเป็นแบบจำลองของภาคและพื้นที่ส่วนย่อย ที่สอดคล้องกับการแก้ปัญหา และศึกษาวิธีการพัฒนาของภูมิภาคนี้ได้อย่างเหมาะสม

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ได้ดำเนินงานสนองพระราชดำริดังกล่าวมาเป็นเวลา ๓๒ ปี ก่อให้เกิดประโยชน์ด้านพัฒนาอาชีพเกษตรกรที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็น “ต้นแบบการพัฒนาของภาค” และสามารถขยายผลการพัฒนาสู่ราษฎรในพื้นที่เป้าหมาย ทำให้ราษฎรมีอาชีพที่มั่นคง มีรายได้ ความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม หากแต่การดำเนินงานที่ผ่านมาได้มีการบริหารงานแบบแยกส่วนกันพัฒนา และขาดการกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ทำให้การขยายผลของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ มีข้อจำกัดและไม่เป็นเอกภาพ อย่างไรก็ตามศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ตระหนักถึงความสามารถในการขยายผลสู่ราษฎรให้ปรากฏชัดแจ้งยิ่งขึ้น โดยยึดหลักการพัฒนาแบบเบ็ดเสร็จผนวกกับหลักการดำรงชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ศูนย์ศึกษา-การพัฒนาภูพานฯ จึงเห็นความสำคัญในการจัดทำแผนแม่บทเพื่อวางแผนงานพัฒนาโครงการฯ ให้มีลักษณะเบ็ดเสร็จ คือ ร่วมส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเข้ามาทำงานร่วมกันเป็นทีมงานเดียว มีเป้าหมายวัตถุประสงค์ในการพัฒนาในทิศทางเดียวกัน เพื่อมุ่งขยายผลงานพัฒนาให้ราษฎรได้รับประโยชน์มากที่สุด สามารถพัฒนาอาชีพ และพัฒนาชุมชนของตนให้เข้มแข็ง

ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ จึงจัดทำแผนแม่บทโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ ปี ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ ขึ้น ซึ่งประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ กลุ่มเป้าหมาย ยุทธศาสตร์ กรอบแนวคิดการพัฒนา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย และ การดำเนินงานที่ชัดเจน ซึ่งแผนแม่บทฉบับนี้จะใช้เป็นกรอบ ในการปฏิบัติงานของหน่วยงาน รวมทั้งการจัดทำแผนงานและงบประมาณและเป็นเครื่องมือในการจัดสรรทรัพยากรให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดอย่างมีประสิทธิภาพ

ตลอดสามทศวรรษของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นหนึ่งเดียวของการจำลองต้นแบบการพัฒนาในสภาพภูมิสังคมภาคอีสาน ซึ่งมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีวัฒนธรรมที่แตกต่างๆ แนวทางในการส่งเสริมขยายผลการพัฒนา จึงจำเป็นต้องศึกษาบริบทของชุมชนเพื่อใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมขยายผล หนึ่งในแนวทางนั้นคือ ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ โดยก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๙ เพื่อเป็นตัวอย่างความสำเร็จของเกษตรกรที่น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่อุปนิสัย โดยเริ่มต้นคัดเลือกจาก ๒๒ หมู่บ้าน และในพื้นที่ชลประทาน จำนวน ๑๐ แห่ง ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ เพื่อสร้างต้นแบบความสำเร็จในพื้นที่ทำการเกษตรแบบน้ำฝน และทำการเกษตรในพื้นที่ชลประทาน

จึงได้คัดเลือกราษฎรต้นแบบเพื่อเป็นตัวอย่างความสำเร็จ จำนวน ๓๒ คน จากพื้นที่เป้าหมายซึ่งมีความพร้อมเป็นตัวอย่างแก่ชุมชนในหมู่บ้านและต้นแบบการเกษตรสำหรับพื้นที่ในเขตชลประทาน โดยผ่านกระบวนการในการคัดสรรตัวแทนเกษตรกรจากมติประชาคมในแต่ละหมู่บ้านเพื่อคัดเลือกเกษตรกรต้นแบบของชุมชน และเกษตรกรที่ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนจะทำการวิเคราะห์ฟาร์มของตนเองเพื่อเลือกกิจกรรมต่างๆ ที่มีความต้องการของเกษตรกรโดยตรงและส่งผ่านความต้องการดังกล่าวให้นักวิชาการซึ่งมีความชำนาญเฉพาะด้านเพื่อทำการวิเคราะห์ความเหมาะสม และจะทำการส่งเสริมขยายผลตามความต้องการของเกษตรกรเป็นสำคัญ หากแต่ในบางพื้นที่พบปัญหาความไม่สอดคล้องกับพื้นที่ตามลักษณะภูมิประเทศ จะได้รับคำแนะนำจาก ได้รับคำแนะนำจากนักวิชาการพร้อมทั้งแนะนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสม เพื่อให้เกษตรกรได้ทบทวนและคัดเลือกกิจกรรมดำเนินการให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมและตรงตามความต้องการของเกษตรกร